

حدیث چشمان آهو

معرفی کتاب

عین الغزال فی فهرس

اسماء الرجال

سیدصادق حسینی اشکوری

حسنعلی لواسانی تهرانی از اعلام سده چهاردهم هجری است. وفات وی در سال ۱۳۵۳ ق، بوده است. با اینکه این کتاب در اوائل جوانی مؤلف نوشته شده، ترتیب مباحث و عبارات موزون آن، حکایت از تحصیلات نیکو و ذوق ادبی نویسنده اش می نماید. از این رو، علامه تهرانی در الذریعة^۱ از وی با عنوان «فاضل ادیب» یاد کرده است.

لواسانی پس از خطبه کتاب، چنین می گوید:

فهذه رسالة شريفة و وجيزة لطيفة،

نام شیخ المحدثین، ثقة الاسلام کلینی و کتاب الکافی بر قلّه حدیث شیعه چنان می درخشد که محتاج توضیح نیست.

بدون شک، الکافی مهم ترین جامع روایی شیعی است و به جهت همین اهمیت، حواشی، شروح و دراسات گوناگونی درباره آن به رشته تحریر درآمده است.

یکی از کتابهای مدوّن در این باب، عین الغزال فی فهرس اسماء الرجال میرزا فضل الله لواسانی تهرانی است.

نویسنده این کتاب، میرزا فضل الله بن شمس الدین (حکیم الهی ثانی) ابن میرزا جعفر (حکیم الهی کبیر) ابن میرزا

۱. الذریعة، ج ۱۵، ص ۳۷۲، ش ۲۳۴۰.

المسماة بعین الغزال فی فهرس
اسماء الرجال، ألفها المستغرق فی
فیضه الغیر المتناهی، فضل الله بن
شمس الدین الإلهی - صانه الله عن
ارتکاب المناهی -، وضعته بعد
التتبع فیما قال أصحاب الرجال
وبلغوا فیہ إلى منتهی المقال علی
وضع لم ینسج ناسج علی منواله
ولم یسبقنی أحد إلى مثاله ...

خطبه کتابش نیز مشتمل بر براءت
استهلال و دارای عباراتی لطیف است.
بخشی از خطبه چنین است:

الحمد لمن حمده للحامدين منتهی
المقال، وشكره للشاكرين أمل
الآمال، وثناؤه للمخلصين خلاصة
الاقوال، ووجوده فهرس
الوجودات فی عين الكمال، الملك
القدوس المهيمن المتعال، - جل
ذکره و عز اسمه -، والصلاة
والسلام علی من بعثه لیخرج عباده
من عبادة الأوثان إلى عبادته، ومن
طاعة الشيطان إلى طاعته، بالنور
المضيء، والبرهان المستضيء ...
وعلی آسرتہ خیر أسرة و شجرتہ
خیر شجرة، الذین شد بهم أزره،
وأشركهم امره ...

ترتیب مباحث کتاب

این کتاب، مشتمل بر یک مقدمه و دو
قسم و یک خاتمه است، که فهرست وار
بدانها اشاره می شود.

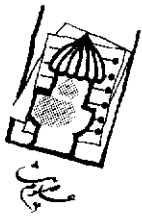
مقدمه دارای سه فصل است:

فصل اول. شرح حال کلینی، و
مشتمل بر چند فایده.

فصل دوم. مشایخ بلا واسطه کلینی،
در این فصل شرح حال مفصل ۳۶ نفر از
مشایخ آمده است.

نویسنده، مشایخ کلینی را چنین
برشمرده است:

۱. ابوعلی اشعری، ۲. احمد بن
عبدالله بن امیه، ۳. احمد بن محمد
معروف به ابن عقد، ۴. احمد بن محمد
عاصمی، ۵. احمد بن مهران،
۶. اسحاق بن یعقوب، ۷. حسن بن
خفیف، ۸. حسن بن فضل، ۹. حسین
بن حسن حسنی علوی، ۱۰. حسن بن
علی علوی، ۱۱. حسین بن محمد،
۱۲. حمید بن زیاد، ۱۳. داود بن کوره
قمی، ۱۴. سعد بن عبدالله، ۱۵. سلیمان
بن سفیان مکنی به ابوداود، ۱۶. عبدالله
بن جعفر، ۱۷. علی بن ابراهیم بن هاشم
قمی، ۱۸. علی بن اسماعیل سندی،
۱۹. علی بن حسن، ۲۰. علی بن حسین

۹. محمد بن عبدالله بن مطلب شیبانی،
۱۰. هارون بن موسی بن احمد تلعبیری.

* * *

دو بخش اصلی کتاب با ترسیم
جدولها و رموزی همراه بوده و مطالبت
آن این گونه است:

قسم اول. در بیان کسانی که صاحب
اصل یا کتاب بوده اند.

قسم دوم. در بیان کسانی که صاحب
اصل یا کتاب نبوده اند.

مؤلف در پایان قسم اول، تصریح
می کند که رجال مذکور مربوط به طبقه
هفتم و رجال قبل از آن هستند و در واقع،
می توان کتاب را تتمیم الکافی و مشیخه
آن دانست.

مؤلف، در بین جدولها - که به طرزی
نیکو و مختصر گردآوری شده - علاوه بر
مشخص نمودن طبقه راوی و بیان شرح
حال وی، نسبت به ثقه بودن یا حسن،
ضعف، جهالت و ...، اظهار نظر نموده،
به مواردی که مورد اختلاف نیز هستند
اشاراتی دارد و گاهی شرح حال مختصری
از بعضی از روایت نیز عرضه می دارد.

سپس به باب کنی، رجال مصدر به
ابن و اخ، نسب و القاب، نساء راویات،
ذکر سفراء و ابواب در زمان غیبت و نیز

- سعدآبادی، ۲۱. علی بن عبدالله، ۲۲. علی
بن محمد بن ابراهیم بن ابان، ۲۳. علی
بن محمد بن بندار، ۲۴. علی بن محمد
بن عبدالله، ۲۵. علی بن موسی کمندانی،
۲۶. قاسم بن علاء، ۲۷. محمد بن
ابی عبدالله، ۲۸. محمد بن اسماعیل
نیشابوری، ۲۹. محمد بن جعفر رازی،
۳۰. محمد بن جعفر رزاز، ۳۱. محمد
بن حسن صفار، ۳۲. محمد بن حسن
طائی، ۳۳. محمد بن عبدالله بن جعفر،
۳۴. محمد بن عقیل، ۳۵. محمد بن
علی بن معمر، ۳۶. محمد بن یحیی عطار.
وی در پایان این فصل، به ذکر «عده
کلینی» پرداخته است.

فصل سوم. شاگردان کلینی، به ترجمه

ده شاگرد بدین عناوین پرداخته است:

۱. محمد بن احمد بن عبدالله صفوانی،
۲. محمد بن ابراهیم بن جعفر
کاتب نعمانی،
۳. محمد بن محمد بن عاصم کلینی،
۴. احمد بن محمد بن سلیمان زراری،
۵. احمد بن ابراهیم بن ابی رافع صیمری،
۶. احمد بن محمد بن علی کوفی،
۷. احمد بن احمد کاتب کوفی،
۸. جعفر بن محمد بن جعفر بن موسی
بن قولویه،

بیان کذبیین و جعلیین پرداخته است .

خاتمه کتاب نیز مشتمل بر فوایدی در علم درایه است .

شیوه مطالب، بسط آن و انتخاب منابع به گونه ای است که از تکرار مکررات خودداری کرده، به نحوی مطلوب بحث نموده است .

عین الغزال در پایان فروع الکافی به سال ۱۳۱۵ق، در حدود یکصد صفحه چاپ سنگی شده است . تاریخ کتابت نسخه سنگی هشتم ذی قعدة ۱۳۱۵ق، به خط یحیی بن محمد باقر تفرشی است و در همین سال به چاپ رسیده است . مؤلف در پایان آن به خط خویش نوشته است :

بدون اذن مؤلف کسی را حق طبع

نیست، ۱۲ ذی قعدة الحرام ۱۳۱۵ .

اهم نکات چشمان آهو (= عین الغزال) را می توان در این موارد خلاصه نمود :

۱ . جامع بودن مطالب کتاب و در عین حال اختصار آن ؛

چون بخش عمده ای از آن مربوط به قسم اول و دوم است که با استفاده از جداول و استعمال رموز و نیز ترتیب الفبایی رجال، مراجعه بدان را ساده کرده است .

۲ . حسن اسلوب

ورود و خروج مؤلف در مطالب و شیوه طرح آن به گونه ای است که بنا بر تصریح مؤلف « لم ینسج ناسج منواله و لم یسبقه أحد الی تمثاله » . مؤلف مطالب را « بعد التبع فیما قال اصحاب الرجال » نگاشته است .

۳ . اهمیت موضوع کتاب

با توجه به اینکه کتاب الکافی مهم ترین کتاب حدیثی شیعه و از قدیمی ترین کتب حدیثی به جای مانده و معتبرترین آنهاست، مطالعات و دراستی که در آن زمینه باشد نیز می تواند از اهمیت ویژه ای برخوردار باشد .

عین الغزال، متمم و مکمل بسیار مناسبی است که به مجموعه های حدیثی شیعه اهمیتی مضاعف می بخشد و می تواند از مجموعه های مورد استفاده محققان در امر « کافی شناسی » یا « کلینی پژوهشی » باشد .

در پایان، نگارنده بر این باور است که تحقیق و نشر این اثر، خدمتی به میراث گرانسنگ شیعه است . و الله من وراء القصد، و هو ولی التوفیق و نعم المعین .